

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-9>

УДК 378.6

Наталія ПАНЬКІВ

Національний університет "Львівська політехніка"

<https://orcid.org/0000-0002-9057-9612>e-mail: pankiv.natalia@gmail.com

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГЕРОІКО-ПАТРІОТИЧНОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

В сучасних умовах війни в Україні, коли країна ціною життя та зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свободу і територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває національно-патріотичне виховання. Тому, у статті ми проаналізували основні види ресурсів, які використовуються при організації героїко-патріотичних турів у **Карпатському регіоні України** та їх значення для патріотичного виховання молоді. **Львівська область** належить до регіонів України, де є найсприятливіші можливості розвитку героїко-патріотичного туризму. В області є значна кількість героїко-патріотичних ресурсів, загалом, понад 170. Серед усіх видів героїко-патріотичних ресурсів, найбільшу частку займають пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з визначними діячами національно-визвольної боротьби, поховання знаходяться на другому місці, пам'ятки та пам'ятні місця, пов'язані з визначними історичними подіями та їх учасниками займають третю позицію, музеї та музейні експозиції займають четверту позицію та об'єкти військової інфраструктури (криївки) за кількістю знаходяться на четвертому місці. **Закарпаття**, з огляду на історичні особливості становлення, також має значні ресурси для розвитку героїко-патріотичного туризму. До скарбниці культурної спадщини Закарпатської області належать пам'ятки археології, історії, архітектури та монументального мистецтва. **Івано-Франківщина** також має велику кількість матеріальних і духовних пам'яток, зокрема музеїв. За результатами досліджень, на території області виявлено близько 170 об'єктів героїко-патріотичного туризму. У **Чернівецькій** області є велика кількість музеїв та меморіальних місць, пов'язаних з життям і творчістю видатних діячів науки і культури Буковини та Європи. Серед героїко-патріотичних ресурсів Буковини важливе значення мають поховання та музеї. Всього на території Карпатського регіону виявлено понад 600 туристичних об'єктів, серед яких найчисленнішими є поховання та пам'ятки і пам'ятні місця, пов'язані з визначними історичними подіями та їх учасниками. Зокрема, значний інтерес для туристів становлять музеї та об'єкти військової інфраструктури, найбільшу їх кількість виявлено у Львівській та Івано-Франківській областях.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, героїко-патріотичний туризм, туристичні ресурси, Карпатський регіон.

Natalia PANKIV

Lviv Polytechnic National University

ANALYSIS OF TOURIST POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF HEROIC-PATRIOTIC TOURISM IN THE CARPATHIAN REGION OF UKRAINE

In the current conditions of the war in Ukraine, when the country is at the cost of living and the efforts of the Ukrainian military, volunteers, volunteers defend freedom and territorial integrity, national-patriotic education becomes a priority. Therefore, in this article, we have analyzed the main types of resources used in the organization of heroic and patriotic tours in the Carpathian region of Ukraine and their importance for the patriotic education of youth. Lviv region belongs to the regions of Ukraine where there are the most favorable opportunities for the development of heroic and patriotic tourism. The region has a significant number of heroic and patriotic resources, in total, more than 170. Among all types of heroic and patriotic resources, the largest share is occupied by monuments and memorial sites associated with prominent figures of the national liberation struggle, burials are in the second places, monuments and memorials associated with significant historical events and their participants occupy the third position, museums and museum exhibits occupy the fourth position and military infrastructure (hiding places) in number are in fourth place. Transcarpathia, given the historical peculiarities of its formation, also has significant resources for the development of heroic and patriotic tourism. The treasury of cultural heritage of the Transcarpathian region includes monuments of archeology, history, architecture, and monumental art. Ivano-Frankivsk region also has a large number of material and spiritual monuments, including museums. According to research, about 170 objects of heroic and patriotic tourism have been identified in the region. Chernivtsi region also has a large number of museums and memorial sites associated with the life and work of prominent figures of science and culture of Bukovina and Europe. Burials and museums are important among the heroic and patriotic resources of Bukovina. In total, more than 600 tourist sites have been discovered in the Carpathian region, among which the most numerous are burials and monuments, and memorial sites associated with significant historical events and their participants. In particular, museums and military infrastructure are of great interest to tourists, the largest number of them were found in Lviv and Ivano-Frankivsk regions.

Keywords: national-patriotic education, heroic-patriotic tourism, tourist resources, Carpathian region.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У сучасних умовах війни на сході України, розпочатої російськими військами, які вторглися у квітні 2014 року на територію українського Донбасу та після захоплення Російською Федерацією Криму війна тривала 8 років у "гібридному" стані до моменту, коли 24 лютого 2022 року відбулось широкомасштабне вторгнення російської армії в Україну! В таких умовах, особливо важливим є патріотичне виховання молоді, яке сприяє формуванню почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей, важливою складовою якого, після завершення війни, має стати організація туристичних подорожей, які передбачають використання героїко-патріотичних ресурсів регіонів країни.

“Патріотизм – основа духовного становлення громадянина”, – писав В.О. Сухомлинський. На сучасному етапі українського державотворення надзвичайно актуальною є проблема виховання у молодого покоління патріотичних почуттів, активної громадянської позиції, сприяння усвідомленню свого громадянського обов’язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей.

Формулювання цілей статті

Метою роботи є аналіз основних видів ресурсів, які використовуються при організації героїко-патріотичних турів у Карпатському регіоні та їх значення для патріотичного виховання молоді, а також дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку героїко-патріотичного туризму в Україні на прикладі Карпатського регіону. **Об’єктом** дослідження є героїко-патріотичний туризм і його розвиток в Карпатському регіоні. **Предметом** дослідження є туристичний потенціал Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей Карпатського регіону та його використання для розвитку героїко-патріотичного туризму.

Методи дослідження

Для обґрунтування основних положень дослідження й розв’язання поставлених завдань застосовані теоретичні методи: аналіз, систематизація, класифікація та узагальнення. Результати дослідження можуть бути використані органами влади та місцевого самоврядування для розвитку туристичної діяльності на основі героїко-патріотичних ресурсів регіону задля його популяризації на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг.

Аналіз досліджень та публікацій

Героїко-патріотичний туризм є достатньо новим видом туризму, який охоплює низку понять, зокрема, військово-історичний, військово-патріотичний, патріотичний і т.д. Ці види туризму виділяли такі вчені, як М. Кляп, Ф. Шандор, І. Голиборода та ін. Сучасні дослідження героїко-патріотичного туризму пов’язані з роботами Каднічанського Д., Карась Г.К., Скутар Т.Д., Кучинської І.В., Дорош Ю.С., Аніпко Н. та ін. Зокрема, у роботі Кучинської І.В., Дорош Ю.С. [18] авторами запропоновано вживати термін “героїко-патріотичний туризм як різновид культурно-пізнавального (а саме історичного) туризму, що охоплює подорожі власною країною, з метою відвідання пам’яток та пам’ятних місць, пов’язаних із історією національно-визвольної боротьби, героїчними подіями та постатями минулого. І спрямований на підвищення почуття патріотизму. За своєю сутністю цей вид туризму спрямований в першу чергу на внутрішніх туристів” [18]. Ми у статті проаналізували основні види ресурсів, які використовуються при організації героїко-патріотичних турів у Карпатському регіоні України та їх значення для патріотичного виховання молоді.

У сучасних умовах війни в Україні, коли країна ціною життя та зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свободу і територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання молоді, підвищення національної свідомості та знань про історію національно-визвольної боротьби українського народу. З огляду на це, особливо актуальним є оцінка туристичного потенціалу для розвитку героїко-патріотичного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу

Тож, розглянемо тенденції розвитку героїко-патріотичного туризму на прикладі **Карпатського регіону** (до складу якого входять чотири області Західної України: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька), який на туристичній карті України поступово набуває образ привабливого туристично-рекреаційного регіону, який має великі перспективи розвитку. І розпочнемо ми з **Львівської області**, яка належить до регіонів України, де є найсприятливіші можливості розвитку героїко-патріотичного туризму. Зумовлено це, передусім, тривалою боротьбою за волю, незалежність та самостійність України. В області є населені пункти, в яких знаходиться значна кількість героїко-патріотичних ресурсів, загалом понад 170 [18].

Серед пам’яток культурної спадщини національного значення Львівської області, занесених до Державного реєстру нерухомих пам’яток України є пам’ятка історії, архітектури, містобудування – Ансамбль оборонних споруд Цитадель – місце концентраційного табору “Шталаг-328” та ціла низка пам’яток історії: місце поховання книгодрукаря Івана Федорова, Будинок, у якому жив письменник, поет, вчений і громадський діяч І. Я. Франко та його могила, Могила живописця і художнього критика І. І. Труша, гробниця, в якій похований поет М. Шашкевич, Комплекс пам’яток “Личаківський цвинтар” у м. Львів, а також низка пам’яток на території усіх районів області. Зокрема, пам’ятка історії – місце падіння літаків після першого в світі повітряного тарану у с. Глинськ (Жовківського р-ну), пам’ятка історії, монументального мистецтва – Меморіал Українських Січових Стрільців с. Головецько, гора Маківка (Сколівського р-ну) та багато інших [40].

Серед усіх видів героїко-патріотичних ресурсів, найбільшу частку займають пам’ятники та пам’ятні місця, пов’язані з визначними діячами національно-визвольної боротьби — понад 30 % із загальної

структури. Найвідомішими із цієї категорії є пам'ятники С. Бандери у різних населених пунктах, пам'ятники Р. Шухевичу (с. Білогорща, смт Краковець), Є. Коновальцю (с. Зашків, м. Жовква), Я. Стецьку (м. Стрий), В. Куку (м. Буськ) та інші. Поховання знаходяться на другому місці, близько 30 % із загальної структури. Серед найвідоміших поховань на території Львівщини є: Личаківський цвинтар, меморіальний цвинтар УСС на г. Маківка, Славська Млака та інші. Зокрема, Личаківський цвинтар меморіальне кладовище у Львові, тут знаходяться могили Д. Вітовського та Є. Петрушевича, Олени Степанів-Дашкевич ("Степанівни") та ін. У 2014 р. тут поховали чотирьох героїв із Небесної Сотні — А. Дигдаловича, Ю. Вербицького, Б. Ільківа та В. Бойківа, а також загиблих військових із зони АТО. Меморіальний цвинтар УСС на горі Маківка облаштовано на честь героїв Легіону УСС, що полягли у квітні–травні 1915 р. під час Першої світової війни. Славська Млака меморіальний цвинтар-пантеон жертвам комуністичного режиму у смт Славське, де поховано понад 100 воїнів УПА і жертв національно-визвольного руху 1940–50-х рр. Сьогодні на Млаці є два великих поховання. В першому перепоховано 18 останків, а в другому — 98 [17].

Пам'ятки та пам'ятні місця, пов'язані з визначними історичними подіями та їх учасниками, займають третю позицію – понад 15 % від загальної кількості. Зокрема, найцікавішими та найвідомішими такими пам'ятками є меморіальні таблиці, пам'ятні знаки та дошки, які встановлені на честь конкретної події. Зокрема, у м. Львові 30 червня 1941 р. Ярослав Стецько проголосив з балкона колишнього будинку товариства "Просвіта" (пл. Ринок, 10) Акт відновлення Української Державності. Тут встановлено пам'ятну дошку на честь 50-річчя прийняття Акту. Ще один приклад — будинок Народного Дому (вул. Театральна, 22), де 1 листопада 1918 року під час т. зв. Листопадового чину було проголошено ЗУНР. Музеї та музейні експозиції займають четверту позицію – понад 10 %. На нашу думку, це найцінніші ресурси героїко-патріотичного туризму, адже, по суті, музей експонує значну кількість об'єктів, зібраних в одному місці. На території Львівщини, одними з найвідоміших музеїв є, звичайно ж, меморіальні музеї трьох провідників УПА, а саме: історико-меморіальний музей Євгена Коновальця у с. Зашків, музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича у с. Білогорщі [27] та музей Степана Бандери у Дублянах. Важливе місце займають також музеї визвольної боротьби, наприклад у Львові, експозиція якого у хронологічній послідовності розкриває основні етапи боротьби за самостійну Соборну Українську Державу, і охоплює період від кінця XIX — до початку 90-х рр. XX ст. Не менш важливе значення мають музеї (музей-меморіал "Тюрма на Лонцького" у Львові), меморіальний комплекс "Борцям за волю України" у Стрию, Карпатський музей визвольної боротьби України Юрія Микольського у смт Славське та низка тематичних сільських музеїв у різних районах Львівщини. Об'єкти військової інфраструктури (криївки) за кількістю знаходяться на четвертому місці - близько 10 % у загальній структурі. Більшість криївок на території Львівщини потребує відновлення, оскільки ними довгий час ніхто не опікувався — вони перебувають у стані руйнування. Найцікавішими з погляду туризму є криївки з музейною експозицією та багатою історією. Зокрема, це: криївка-музей у с. Басівка, музей-криївка воїнів УПА у с. Гавареччина, криївка-музей у с. Сприня та інші.

У теперішніх умовах становлення України та подальшої боротьби за єдину і соборну державу виникли нові пам'ятки, пов'язані з Героями Майдану та війнами, які загинули в АТО: зокрема, це поховання Героїв Небесної Сотні, яких на території Галичини налічується 31. Хочемо відзначити, що їх використання у масовому туризмі є недоцільним; тут можливе відвідування поодинокими туристами для вшанування пам'яті, адже саме подвиг Небесної Сотні надихнув сотні тисяч українців на боротьбу з російською агресією, а відважні воїни сьогодні щодня віддають своє життя за наше мирне життя в Україні [9].

З метою подальшого розвитку в суспільстві національної свідомості, формування почуття патріотизму на засадах духовності та моральності, популяризації духовно-культурної спадщини Українського народу, а також активізації взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань у питаннях національно-патріотичного виховання було прийнято УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 286/2019 "Про Стратегію національно-патріотичного виховання". Одним із завдань якого є розробка проектів обласних (місцевих) цільових програм з національно-патріотичного виховання. Відповідно, до цього, в лютому 2021 року у Львові затвердили Програму національно-патріотичного виховання молоді на 2021–2025 роки. Ця програма скерована на формування патріотичної свідомості та національної гідності, вшанування Героїв Небесної Сотні, Революції Гідності, українських воїнів — учасників антитерористичної операції на сході України, волонтерів та громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності та збереження цілісності України [28].

А нещодавно, у січні 2022 року Львівська обласна державна адміністрація розпочала формування складу Координаційної ради з питань національно-патріотичного виховання, основними завданнями якої є сприяння здійсненню повноважень облдержадміністрації з питань національно-патріотичного виховання на території Львівської області; співпраці облдержадміністрації з громадськими об'єднаннями з питань національно-патріотичного виховання; провадженню інформаційно-просвітницької діяльності з національно-патріотичного виховання; висвітленню діяльності громадських об'єднань національно-патріотичного спрямування, центрів національно-патріотичного виховання, військово-патріотичних центрів, гуртків, клубів, структурних підрозділів молодіжних центрів, відповідальних за національно-патріотичне виховання [23].

Формуванню почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей сприяють також **подієво-інформаційні ресурси Львівщини**. Місту Львову призначено статус

культурної столиці України, тому доцільним є проведення великої кількості культурних заходів, які становлять інтерес для туристів. Протягом року відбувається низка міських свят, зокрема: Різдвяний ярмарок; Різдво у гаю; Фестиваль “Велика коляда”; Миське свято пампуха; Фестиваль писанок; “Великдень у Львові”; Фестиваль Ніч у Львові; Свято Батяра, Фестиваль мистецтв “Літо на Ринку”, Свято кави “На каву до Львова”, “Свято Шоколаду”, Львівський міський фестиваль пива, Свято сиру і вина та інші [33].

За останні роки Львівщина поступово утверджує імідж фестивального регіону. Активно розвиваються цільові туристичні поїздки на міжнародні фестивалі: етнофестивалі “Підкамін””, “Белзька земля”, “Буг”, “Звенигород”, “Верхобуж” трьох культур; Фестиваль “Ту Стань” джазові фестивалі JazzBezFestival та Музичний фестиваль Флюгери Львова; Міжнародний Фестиваль Українського Танцю та Культури; Міжнародний Фестиваль Фольклору “Етновир”; Фестиваль “ZaxidFest”; фестиваль класичної музики “Віртуози”; Міжнародний фестиваль сучасної музики “Контрасти”; Leopold “Jazz Fest”; Міжнародний фестиваль духових оркестрів-Королівський лев; Львівський міжнародний фестиваль короткометражних фільмів-Wiz-Art; фестиваль мистецтв “Фортмісія”; Міжнародний театральний фестиваль “Золотий лев”; фестиваль кавалів “Замкові брами”; фольклорні фестивалі хорового мистецтва, Фестиваль вуличної їжі “Street Food So Good”; Фестиваль крафтового пива; Lviv Art and Wine Festival та інші [45].

Тісно поєднавши розвинутий промисловий та науково-технічний потенціали з унікальною культурою та мистецтвом, Львів став відомим центром ділових зустрічей, візитів, форумів, виставок, симпозіумів, конференцій. Не випадково саме у місті Лева у травні 1999 року відбувся Шостий саміт президентів країн Центральної та Східної Європи. Виставкові традиції Львова мають багату і славу історію. Традиції проведення виставок у Львові сягають XIX століття, коли Львів справедливо вважався одним із найбільших ярмаркових центрів. На початку XX століття була популярною в Європі Східна ярмарка. У 1923 році Львів був серед двадцяти міст-засновників Європейської асоціації організаторів виставок. Нині Львів входить до п'ятірки провідних виставкових центрів України. Щороку у Львові проводиться понад 20 міжнародних виставок та ярмарків найрізноманітніших напрямків. Особливе місце серед виставок у Львові займає Інвестиційний ярмарок в рамках Міжнародного Економічного Форуму з питань прикордонного співробітництва. Щорічно у Львові проводиться книжкова виставка-ярмарок “Форум видавців”, яка вважається найпопулярнішою серед подібних виставок в Україні. Лідерами в організації виставок є фірми: АТ “ГалЕКСПО”, виставкове бюро “Експо-бізнес-сервіс”, Львівська торгово-промислова палата, Форум видавців. Львівські виставки та форуми стали важливими заходами пропагування нашого міста як потужного промислового, культурного, туристичного центру Європи [20].

Окрім того, на Львівщині відбувається низка важливих подій, що сприяють формуванню активного ділового середовища в області, зокрема: Event Industry Forum; Форум гідів; Міжнародний Туристичний форум; Всесвітній форум медичного туризму; Дитячий форум-фестиваль Книгоманія; Львівський тиждень моди; Львівський півмарафон; Міжнародний день музеїв; Lviv Media Forum; Ethno Fashion Day; Дні європейської спадщини; Всесвітній день туризму; День гідності і свободи; Дні українського кіно та багато інших цікавих подій. Необхідну інформацію про події міст Львівщини, а також путівники та карти міст та будь-яку іншу інформацію щодо інфраструктури туризму можна отримати на сайті «Львів. Календар подій. Фестивалі» [22] та на офіційних сайтах Туристично-інформаційних центрів Львова та міст Львівської області [32].

Львів завжди вирізнявся прихильністю до традиційної української культури, саме тому святкування взимку “Різдво у Львові” огорнене тут особливим шармом. Львів'яни дбайливо бережуть старовинні звичаї та люблять нові, стилізовані під архаїчні, веселощі. Фестиваль відроджує традицію виготовлення великих (1,5 - 2 м) Різдвяних зірок, які є головним символом Різдва. Також вже традиційним для львівського Різдва є фестиваль “Велика коляда”. Уже традиційно у передвеликодній час у Львові відбувається “Фестиваль Писанок”, своєрідний арт-проект, у рамках якого відомі митці, аматори, юні майстри, громадські діячі, молодіжні рухи створюють унікальні роботи у формі Писанки, де кожна робота – це ідея, мрія та історія.

За багато років святкування у травні “Дня міста Львова” виробилось чимало гарних традицій, серед яких театралізовані вуличні постановки, забави, фестивалі. З нагоди Дня міста вулицями Львова проходить великий святковий парад, участь у якому беруть тисячі учасників, серед яких – дитячі колективи, лицарі у латах, актори на ходулях з муніципальних та аматорських театрів, оркестри, “Чудо-поїзд”, карети з ангелами, народні танцювальні колективи, представники молодіжних, спортивних, громадських організацій.

Міжнародний фестиваль музичного мистецтва “Віртуози” має тривалу історію та відоме ім'я. Ось уже 30 років впродовж останніх весняних днів львів'яни та гості міста насолоджуються перлинами світової класики різних жанрів і напрямів у віртуозному виконанні зірок класичної музики світового рівня. “LvivKlezFest” – це міжнародний фестиваль єврейської музики, пісні і танцю, який відроджує музичну культуру євреїв, зокрема тих, які мешкали в Галичині. Міжнародний open-air джазовий фестиваль “Alfa Jazz Fest” щорічно проходить у Львові на початку червня. Фестиваль яскраво заявив про себе на європейській фестивалній мапі та став знаковою культурною подією в житті України. Фестиваль органної музики “Діапазон” проходить у Львові в липні та спрямований на повернення Львову гідного звання центру

органної музики. З усіх міст України наше має найбагатші органні традиції – давній Львів конкурував з Краковом, Варшавою, Прагою, Віднем, Вільно. Міжнародний фестиваль сучасної музики “Контрасти” було засновано у Львові восени 1995 року. Відтоді, з року в рік, у цьому святі музики беруть участь все більше і більше відомих музикантів, привертаючи увагу широкої аудиторії та викликаючи щоразу більший резонанс. “Jazz Bez”, який проходить в грудні у Львові, надійно посів почесне місце у європейських джазових рейтингах.

“Леополіс Гран Прі” – це міжнародний фестиваль ретроавтомобілів, у межах якого проходить міжнародний автопробіг історичних автомобілів, автомобільний парад-карнавал та театральномі-костюмований конкурс Елегантії. Головною подією є автомобільні шоу–перегони історичною трасою “Львівський трикутник”.

Нічні екскурсії стають ще однією туристичною цікавинкою Львова. Так культурне життя Львова продовжується до глибокої ночі. Традиційно у місті двічі на рік у липні та листопаді проходить промоційна акція “Ніч у Львові”. Близько 100 нічних екскурсій, театралізованих дійств, мистецьких перформансів, в музеях, театрах, галереях відбуваються для гостей та мешканців міста. Традиційно у серпні у Львові проходить “International Ukrainian Dance & Culture Festival” (Міжнародний Фестиваль Українського Танцю та Культури). Учасниками Фестивалю є ансамблі українського народного танцю з усіх куточків світу.

Святкування “Дня Незалежності у Львові” – особлива подія. Неймовірна пульсація свята відчувається у всьому – змінюється ритм міста, всі традиційно очікують вуличних постановок, мистецьких візій і, без сумніву, святкового концерту. Вже стало традицією, що у День Незалежності більшість городян вдягають вишиванки, тому вже зранку місто, як і завжди цього дня, розквітне вишуканими барвами, в яких закодовані прадавні знаки-символи на здоров'я та добробут.

Щороку у Львові відбувається у вересні “Форум видавців” – найбільший книжковий і літературний захід Центрально-Східної Європи. Це цікава, пізнавальна та книгознавча подія книжкового світу країни! “Дні європейської спадщини”, проходять щороку у вересні по всій Європі, в тому числі у Львові. Це день, коли маловідомі закриті споруди відкривають свої двері для відвідувачів, щоби розповісти таємниці, приховані за їхніми фасадами. Міжнародний театральний фестиваль “Золотий Лев на вулиці” – головна театральна подія не тільки Львова, а й усієї України. Щороку “Золотий Лев” перетворює Львів на величезну театральну сцену, дарує яскраві враження і відчуття. “Тиждень актуального мистецтва” є культурною акцією року, яка щораз привертає велику увагу до проблем сучасного мистецтва, демонструє, якими шляхами розвивається і якою мовою нині спілкується мистецтво з суспільством. “Драма.UA” – єдиний в Україні фестиваль сучасної української та європейської драматургії [19].

Архітектурні пам'ятки і археологічні знахідки, музеї і галереї, театри і концертні зали, національні традиції і обряди, ділова активність і зручні шляхи сполучення – все це робить Львів містом туризму. Місто з унікальними пам'ятками, розташоване в регіоні рідкісних екологічно чистих природно-кліматичних умов, претендує на набуття статусу туристичного центру світового значення. Місце Львова у світовому туристичному процесі визначається культурно-пізнавальним, діловим, релігійним, сентиментальним, героїко-патріотичним, науковим та іншими видами туризму [21]. Основу туристичної привабливості Львівщини з одного боку складають туристичні ресурси, як природні (кліматичні, бальнеологічні, ландшафтні, водні), так і історико-культурні (археологічні, сакральні, історичні, архітектурні, мистецькі, подієві); а з іншого — туристична інфраструктура, яка формується завдяки ефективному функціонуванню закладів готельного господарства, санаторно-курортної сфери, закладів громадського харчування, ефективно налагодженої транспортної системи, продуктивної діяльності туристичних фірм. Найбільші міста в області: Львів, Дрогобич, Червоноград, Стрий, Борислав, Самбір. По території області пролягають міжнародні комунікації, які з'єднують Україну з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, що сприяє також розвитку міжнародного туризму. Загалом, багата й унікальна історико-культурна спадщина, лікувально-оздоровчі, водні та ландшафтні ресурси формують міцне підґрунтя для розвитку на Львівщині різних видів туризму, зокрема: культурно-пізнавального, героїко-патріотичного, науково-освітнього, ділового, лікувально-оздоровчого, гірськолижного, релігійного, мисливського, сільського, екологічного, етнічного, спортивно-оздоровчого та ностальгійного [36].

Наступна область нашого дослідження **Івано-Франківська** – одна з областей України, де національно-визвольний рух у 1940–1950-х рр. був наймасовішим в країні, тому, в області є велика кількість матеріальних і духовних пам'яток, зокрема музеїв. В області активно розробляються туристичні маршрути до місць, пов'язаних із визвольним рухом у минулому столітті. За результатами досліджень, на території області виявлено близько 170 об'єктів героїко-патріотичного туризму, найбільше з яких це поховання — близько 40 %, як поодинокі так і братські могили. На другому місці знаходяться пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з визначними діячами національно-визвольної боротьби — понад 20 %. Окрім того, в області є значна кількість пам'ятних знаків та меморіальних дошок, присвячених відомим діячам національно-визвольної боротьби. А також пам'ятників Степану Бандері, Роману Шухевичу, Дмитру Вітовському, Ярославу Мельнику, Ярославу Стецьку та ін. Третю позицію займають пам'ятки та пам'ятні місця, пов'язані з визначними історичними подіями та їх учасниками — понад 15 %, серед них — пам'ятні знаки у місцях боїв, символічні монументи “Борцям за волю України”, пам'ятник на честь проголошення

ЗУНР у Станіславові та ін. Четверте місце займають музеї та музейні експозиції — менше 15 %, хоча їх кількість є достатньо великою. Це — меморіальні музеї, музеї національно-визвольної боротьби та окремі експозиції у музеях історичного профілю. І останню позицію займають кривки — до 10% [18]. Серед пам'яток культурної спадщини національного значення Івано-Франківської області, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України є пам'ятка історії – Меморіальний сквер, де поховані відомі культурні і громадські діячі та пам'ятка монументально о мистецтва – Пам'ятник поету Адаму Міцкевичу у м. Івано-Франківськ. Пам'ятка історії – будинок, в якому жив і працював письменник, поет, вчений і громадський діяч І.Я. Франко у с. Криворівня (Верховинського р-ну). Могили письменників В.С. Стефаника та Марка Черемшини (І.Ю. Семанюка) у Снятинському районі та ін. [40].

Багато з наявних об'єктів героїко-патріотичного туризму області включено у низку туристичних путівників, зокрема, у розроблені вісім туристичних маршрутів, пов'язаних з історією УПА, які пропонує туристичний путівник “Стежками Української Повстанської Армії”, виданий в Івано-Франківську. Це майже сотня прикарпатських населених пунктів, де є музеї, пам'ятники учасникам визвольних змагань, кривки, цвинтарі. Та видання не лише екскурсійно-довідкове і розраховане не тільки на туристів. У путівнику зібрані дані про майже сто населених пунктів Прикарпаття, пов'язані з визвольними змаганнями, 12 музеїв, численні пам'ятники борцям за волю України, могили, кривки, бункери. Кожний з восьми маршрутів – “Батьківщина Степана Бандери”, “Повстанська Бойківщина”, “Підпілля Придністровського краю” та інші – ілюстрований картою і світлинами [43]. Окрім того, у 2019 р. був підготовлений Історичний путівник “Місцями бойової слави Бойківщини” Долинщина туристична, який презентує багато інформації про місця героїчної справи, щоб заохотити до вивчення історії рідного краю молоде покоління, аби не загубилася стежка до могили полеглих героїв. В путівнику представлено 5 маршрутів, які прокладені, переважно у гористій місцевості, Карпатського краю, де відбувались події, що увійшли до героїчної спадщини українського народу [8].

Івано-Франківщина є також батьківщиною оспіваних у “Слові о полку Ігоревім” князя Ярослава Осмомисла і княгині Ярославни, дівчини-патріотки з Рогатина, що увійшла в історію під ім'ям Роксолани і як дружина султана відіграла значну роль у політичному житті Туреччини XVI ст. Тут народились керівник опришківського руху О. Довбуш, сподвижник Б. Хмельницького С. Височан, письменники І. Вагилевич, В. Стефаник, М. Черемшина, Л. Мартович, М. Підгірянка, мистецтвознавець С. Гординський, композитор А. Кос-Анатольський, художники Я. Пестрак та В. Касія, скульптори М. Бринський та Г. Крук, провідні діячі національно-визвольного руху Д. Вітовський та С. Бандера [12].

У сучасному Івано-Франківську встановлено низку пам'ятників — переважно українським національним діячам культури та історії — Іванові Франку, Степанові Бандері, Василю Стефанику тощо. У місті з багатими християнськими традиціями є також релігійні пам'ятники — статуї Пресвятої Діви Марії та Ісуса Христа. У період незалежності (від 1991 року) в місті було прибрано майже всі зразки радянської монументальної пропаганди, окрім стели на честь 40-річчя визволення міста від німецьких військ у П Світову, натомість у Івано-Франківську з'явився величний монумент Каменяря (1995), чие ім'я носить місто. Таким чином, практично всі Івано-Франківські пам'ятники належать сьогоднішньому періоду незалежної України.

Низка монументів Івано-Франківська присвячені яскравим подіям національної історії, зокрема монумент на честь проголошення столиці ЗУНР в Станіславові (2004). Цей пам'ятник, а також погруддя видатного українського бджоляра Петра Прокоповича були встановлені завдяки меценатським жертвам українського емігранта В.С. Войцюка (2010). Своєрідним меморіальним місцем, у тому числі зосередженням пам'ятників, власне надгробних, яскравих національних діячів, є колишній міський цвинтар, знаний тепер як Івано-Франківський меморіальний сквер — тут розташовані впорядковані поховання першого галицького композитора і диригента Дениса Січинського, професора лексикографа і українського мовознавця, засновника філії “Просвіти” в Станіславові (1886) Євгена Желехівського тощо. 31 грудня 2013 року в Івано-Франківську встановили перший в світі пам'ятник “Руській трійці”, а 23 травня 2019 року в Івано-Франківську встановили пам'ятник Роману Шухевичу [14].

Важливе місце серед героїко-виховних туристичних ресурсів Івано-Франківщини займає Меморіальний комплекс “ДЕМ'ЯНИВ ЛАЗ” Філіал Обласного музею визвольної боротьби імені Степана Бандери. Відкриття оновленого меморіального комплексу відбулося 11 жовтня 2009 р. На його території на місці колишніх поховань розміщені три могили, у яких 29 жовтня 1989 р. було перепоховано останки 524 жертв комуністичного режиму. У центральній частині меморіального комплексу височіє своєрідний пам'ятник закатованим жертвам — каплиця-дзвіниця. Каплиця облаштована для проведення богослужінь, які відбуваються щонеділі. У підвальному приміщенні каплиці на площі 92 м² розміщено стандартну експозицію музею [25].

Обласний музей визвольної боротьби імені Степана Бандери. Експозиція музею розташована в чотирьох залах та висвітлює історію визвольної боротьби та державотворчі процеси на території Західної України. Матеріали першого залу присвячені історії протистояння галицьких князів іноземним загарбникам, появі опришківського руху, ролі греко-католицької церкви у збереженні самобутності українського народу. Експозиція, розташована у другому залі, розповідає про створений 1914 р. Легіон УСС, що згодом стане

ядром Галицької Армії — збройної сили новоствореної ЗУНР. Окремі розділи музейної експозиції присвячені подіям, які відбувалися після поразки у визвольній боротьбі — 1918–1921 рр. Третій зал присвячений збройній боротьбі УПА, яка в умовах бездержавності вела боротьбу проти сталінського режиму. Значна увага приділяється й українському дисидентському руху [30].

Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша. Музей відкрито у вересні 1995 р., а 1997 р. музей отримав статус державного. Експозиція створена з найцікавіших історичних матеріалів часів опришківського руху та мистецьких творів, присвячених народному месникові Олексі Довбушу. Експозиція музею побудована на матеріалах з приватної колекції відомого українського вченого-історика, професора, академіка, доктора історичних наук Володимира Грабовецького. Це оригінали і копії судових протоколів, актові матеріали з історії соціально-економічних відносин, твори поетів, прозаїків, драматургів, композиторів, художників, кіноматографістів. Музей складається з двох експозиційних залів. Цікавими експонатами в музеї є різні види зброї, одяг, окремі речі опришків та художня література про Олексу Довбуша [11].

Івано-Франківський музей визвольних змагань Прикарпатського краю було урочисто відкрито 14 жовтня 1997 року. Його співзасновниками стали Івано-Франківська обласна рада та обласне товариство “Меморіал”. Уперше за десятиліття дезінформації героїчних сторінок історії українського визвольного руху було сформовано музейну експозицію, яка розповідала про важку боротьбу українців за свою державність, розповідала вустами тих, хто пройшовши сталінські тюрми й табори проніс у своїй пам’яті героїчне минуле і не скорився.

23 травня 2004 року було відкрито *Музей визвольної боротьби у Косові*, який нещодавно став філією Івано-Франківського музею визвольних змагань. Його експозиція розповідає про участь жителів Косівщини в збройних формуваннях УПА та підпіллі ОУН. Велику увагу музей приділяє освітній роботі з молоддю. Часто організовує мандрівки, які проходить місцями, пов’язаними з героїчною боротьбою УПА. Чудові краєвиди, повітря просочене свободою, незалежним духом тих, хто вважав “за волю смерть нам не страшна”, піснями які залишили нам у спадок ті, чийми кістками встелена волелюбна земля Карпат, залишають незабутні враження, будять патріотичні почуття у юнаків та дівчат [26].

Вихованню у молодого покоління патріотичних почуттів, активної громадянської позиції сприяють також **подієво-інформаційні ресурси Івано-Франківщини**. Календар туристичних подій Івано-Франківської області вже кілька років поспіль розробляє Управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій. До цього переліку включають найбільші та найцікавіші туристичні, культурні та спортивні події регіону. Серед них етнографічні, гастрономічні, культурно-мистецькі, релігійні, історичні, музичні фестивалі, міжнародні та всеукраїнські спортивні змагання тощо.

Загалом, на 2022 рік планується провести близько 80 туристичних подій у різних містах та районах області. Серед нових заходів – Калуський фестиваль пивоварів Kalusher Beer 2022 та кіномистецький фестиваль “Тіні забутих предків” у Верховині. Найбільша кількість подій запланована на серпень, а восени буде багато гастрономічних фестивалів. Подієвий рік розпочинається з фестивалю “Зимова казка”, який проходить у січні на Вічевому майдані Івано-Франківська та представить різдвяні традиції у виступах вокальних ансамблів та хорових колективів. Також у різдвяний період у місті відбуваються традиційні фестивалі “Різдво у Франківську” та “Коляда на Майзлях”, в Яремчі – фестиваль автентичної коляди “Христос родився – Славіте!”, а у Верховині – театралізоване свято “Гуцульська коляда” та “Святого Василя”. На квітень заплановано гуцульський етнофестиваль “Великдень у Космачі” та – Всеукраїнський фольклорний фестиваль “Писанка” в Коломиї. Натомість дату Міжнародного фестивалю ковальського мистецтва “Свято ковалів” в Івано-Франківську поки що не визначено. Особливо багатим на події буде літо. Зокрема, Міжнародний музичний фестиваль UnderHill, що об’єднує різні течії сучасної електронної та поп-музики, виконавців як з України, так і з країн Європи, відбудеться у червні в селі Підгір’я Богородчанського району. У Яремчі в липні вдруге влаштують Відкритий гуцульський карнавал з розважальною святковою програмою за участю зірок української естради. Низку подій заплановано на серпень. Серед них: калуський фестиваль пивоварів Kalusher Beer 2022, регіональний фольклорно-етнографічний фестиваль “Татарівська ватра”, фестиваль автентичної карпатської кухні “Смачний Спас”, фестиваль-ярмарок “Свято винограду та вина” та ін. Восени планується кілька гастрономічних подій: фестиваль “Хліб і сир фест” в Івано-Франківську, фольклорно-етнографічний фестиваль “Покутське яблуко” в Снятині, гастрономічний фестиваль “Начинка по-коломиїськи” в Коломиї, фестиваль “Бульбяні пироги бойківські” в селі Старий Мізунь та ін.

В області проживають кілька етнографічних груп українців: бойки, гуцули, лемки, покутяни, опіляни. Кожній з них притаманні унікальні мовні та музичні особливості, обрядовість, одяг, архітектура тощо. Тому, в області щорічно проходять міжнародні фольклорні фестивалі гуцулів, лемків, “Бойківська ватра”, “Різдво в Карпатах”, етнічної музики в Шешорах. Івано-Франківщина – це місце проведення фестивалю хорової музики ім. Д. Січинського, конкурсу піаністів ім. Барвінського, фестивалів театрів ляльок та мистецьких пленерів [10]. Детальну інформацію про Фестивалі, що проходять на Івано-Франківщині, можна отримати на офіційних сайтах Туристично-інформаційних центрів Івано-Франківської області [31].

Давно відомим туристичним центром Івано-Франківщини є місто Яремче, розташоване в мальовничій улоговині між горами на березі р. Прут. Найбільшим культурним та економічним центром краю є обласний центр Івано-Франківськ, історія якого налічує понад три з половиною сторіччя. Важливим культурним і духовним осередком краю є місто Коломия, третє за населенням після Івано-Франківська і Калуша. Населення міста й околиць створило немало перлин духовної та матеріальної культури. Скарбницею народних промислів є Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Й. Кобринського, що діє від 1935 року, музей „Писанка” оригінальної архітектури (у формі писанки), де зібрано понад 12 тис. екземплярів писанок з України та інших країн. Етнографічно населення Івано-Франківщини поділяється на Опілля, Покуття, Бойківщину та Гуцульщину. Визнаним центром гуцульського мистецтва є Косів, де працює мистецький ярмарок. Загалом, Івано-Франківщина має велику культурно-історичну спадщину. Такі давні і цінні пам'ятки як церква Пантелеймона під Галичем (XII ст.), Манявський скит (XVII ст.), дерев'яні гуцульські і бойківські храми відомі за межами країни. Тому, Івано-Франківщина є привабливим регіоном для численних туристів.

Наступна область Карпатського регіону, яку ми досліджували – **Закарпатська**, з огляду на історичні особливості становлення, вона також має значні ресурси для розвитку героїко-патріотичного туризму. До скарбниці культурної спадщини Закарпатської області належать пам'ятки археології, історії, архітектури та монументального мистецтва. Серед пам'яток культурної спадщини національного значення Закарпатської області, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України є дві пам'ятки монументального мистецтва у м. Ужгород: Пам'ятник “Україна - визволителям” і Пам'ятник українським живописцям Й. Й. Бокшаю і А. М. Ерделі [40].

Крім наукового, пізнавального, культурна спадщина відіграє важливу роль в справі національно-патріотичного виховання молоді, наочно показує самобутність культури українського народу, спадкоємність сучасного з минулим. Розглянемо детальніше деякі з них. *Пам'ятник Роману Шухевичу*. У 2012 році на території музею - скансену “Старе село” встановили погруддя Роману Шухевичу, напередодні відзначення 70-ї річниці з дня створення Української Повстанської Армії та Дня українського козацтва. Пам'ятник поставили поруч із експозицією “Карпатська Україна”. Він став частиною туристичного маршруту, що відтворює національно-визвольний рух на *Закарпатті та у Колочаві*. З історії відомо, що у 1938-1939 року генерал-хорунжий УПА був старшиною у складі військового формування “Карпатська Січ” у ранзі поручника і приймав участь у формуванні військової доктрини молоді української держави – Карпатської України.

Щодо встановлення монументу командирів УПА у Колочаві, то є для цього кілька причин. По-перше, у селі відкрита експозиція “Карпатська Україна”, де проілюстровані буремні події березня 1939 року, в яких приймав участь Роман Шухевич. По-друге, на теренах декількох гірських районів з 1948 по 1957 роки підпільно діяла колочавська група Михайла Штаера. Хлопці носили однострої та шапки з тризубом, писали патріотичні вірші та гасла, декларували, що борються за незалежність України. По-третє, за національно – визвольний рух та причетність до УПА було покарано майже 20 колочавців. В четверте, у 1947 році новий окружний Закарпатський провід ОУН пробував створити крайову націоналістичну організацію у Колочаві під керівництвом Миколи Шимоні. Та спроби були придушені ще у зародку. Окрім того, в Колочаві діє *Туристичний маршрут “стежками Миколи Шугая”*. Його називають останнім опришком Карпат. Аби не служити у невинній для русинів мадярській армії, хлопець дезертирував. Проте вдома його починають переслідувати угорські жандарми. Маршрут включає: Музей Івана Ольбрахта – пам'ятник Івану Ольбрахту – могила Миколи Шугая, Ержіки – хата Шугая – хрест на місці вбивства Миколи – Пам'ятник Миколі Шугая – Знайомство з книжкою С. М. Аржевітіна “Шугай” та перегляд фільму “Микола Шугай повертається” [6].

2017 року в Ужгороді відбувся Всеукраїнський фестиваль, спрямований на ушанування героїв боротьби українського народу за незалежність і територіальну цілісність України, “*Карпатська Україна*”. Під час якого відбувся молебень та вшанування біля пам'ятника Августина Волошину (1874-1945). (Він був українським політичним, культурним, релігійним діячем, греко-католицьким священником Мукачівської єпархії, 1938 прем'єр-міністром автономного уряду Карпатської України, в 1939 став президентом цієї держави, Герой України (посмертно)); вшанування Героїв Карпатської України на Меморіальному кладовищі січовиків Карпатської України на Верещькому перевалі.

Століттями знаменитий *Верещький перевал* з'єднує Українські Карпати, Закарпаття та Львівщину – через мальовничий Вододільний хребет. На Верещькому перевалі, під час Другої світової війни, навесні 1939 року угорські фашисти жорстоко розстріляли близько 500 воїнів і добровольців Карпатської Січі, організації, яка захищала і відстоювала незалежність Карпатської України. Зараз тут чимало братських могил. Це одна з найболючіших сторінок в історії України. В знак пам'яті про національних героїв, які по жертвували своїм життям за свободу і процвітання країни, тут встановлені меморіали. Крім того, можна побачити пам'ятники героям за волю України і воїнам-визволителям 1944 року [5].

У 2018 році в Ужгороді встановили *Монумент жертвам Голодомору*. Його освятили представники різних релігійних конфесій. Закарпаття залишалося єдиним українським регіоном, в якому не було меморіального знака жертвам Голодомору. Цього ж року в Ужгороді на Пагорбі Слави відбулося освячення

Меморіалу загиблим воїнам АТО. Цей меморіал є свідченням того, що закарпатці завжди будуть пам'ятати тих, хто віддав своє життя, захищаючи Україну від російської агресії. Він завжди буде нагадувати, що наша незалежність вистояла завдяки тим, хто був, є і буде на передовій оборони нашої держави – на сході України” [29].

Перший історико-ландшафтний парк “Красне Поле” поєднав минуле із туризмом. Відкриття правди про події березня 1939 року призвели до створення першого на Закарпатті історико-ландшафтного парку „Красне Поле”, де відбувся найбільший бій оборонців Карпатської України із угорськими загарбниками. Подібні меморіали є в багатьох народів. До прикладу „Брестська фортеця” у Білорусі чи „Полтавську битву” в Україні. Створення сучасного музею і меморіального комплексу може стати не тільки засобом виховання молоді, але й однією з найцікавіших туристичних родзинок Закарпаття. За роки незалежності на Закарпатті споруджено десятки пам'ятників. Вшановувалися не тільки видатні постаті краю – князь Корятович, Олександр Духнович, Августин Волошин, Іван Фірцак (Кротон), Адальберт Ерделі та Йосип Бокшай, Василь Гренджа-Донський, Микола Шугай, але з'явилися й атракційні пам'ятники – сажотрусу, ліхтарнику, виноробу, учню кондитера. Скульптура переживає нині справжній ренесанс [1]. Отже, героїко-патріотичний туризм на Закарпатті є перспективним напрямком культурно-пізнавального туризму, який сприятиме підвищенню почуття патріотизму молодого покоління, завдяки ознайомленню їх з героїчними подіями та постатями, що були і є причетними до становлення і розвитку України [38].

Окрім того, Закарпаття – надзвичайно багате традиціями і етнічним колоритом. У селах і містечках Закарпаття проходять найрізноманітніші і цікаві фестивалі та свята. На захоплюючі туристичні атракції щороку з'їжджаються тисячі туристів. Тому, **подієво-інформаційні ресурси** мають великий вплив на формування почуття патріотизму та любові до свого народу в області. Край надзвичайно насичений звичаями та традиціями, практично у всіх районах області щороку проводяться численні фестивальні заходи місцевого, регіонального і міжнародного значення, до обласного календаря подій і фестивалів включено понад 200 фестивалів. Система “Турінформ Закарпаття” протягом року збирає інформацію про різноманітні події та фестивалі. За результатами аналізу, популярні за запитами є такі події та фестивалі: “Червоне вино”, “Біле вино”, “Фестиваль різників”, “Сакура фест”, “Фестиваль вина та меду”, фестиваль гумору „Карпатський словоблуд”, фестиваль ковальського мистецтва „Гамора”, етнофестиваль „Гуцульська бринза”, книжковий ярмарок „Книжковий Миколай” та інші.

Фестивалі, що проходять на Закарпатті, можна умовно поділити на три групи – винні, гастрономічні та фольклорні. Найбільш популярними фестивалями на Закарпатті є винні, які отримали статус візитівки краю: “Червоне вино”, “Біле вино”, “Сонячний напій”, “Угочанська лоза”, “Закарпатське Божоле”. Щорічно в цьому регіоні відзначається свято молодого вина. Це єдиний регіон України, в якому прижилася ця традиція. Як і у Франції, це третій тиждень листопада, тільки французи святкують у четвер, а в Закарпатті – на вихідних. Головним принципом винних фестивалів є їх проведення в місцях виробництва (Берегівському, Ужгородському, Мукачівському та Виноградівському районах).

Від більшості розвинених виноробних регіонів цей відрізняється тим, що тут є дві великі виноробні – “Шато Чизай” та “Котнар”, які знаходяться у Берегово, однак, виноробство регіону в основному представлено маленькими приватними виноробнями, де зазвичай вино виробляють за стародавніми технологіями. Хронологічно сезон винних фестивалів відкриває фестиваль “Червоне вино”, який проходить на свято Василя на старий Новий рік в м. Мукачеві. Продовженням винних фестивалів є фестиваль “Білого вина” (м. Берегово, лютий). Традиційно, в середині квітня, в Закарпатті зацвітають сакури, які приваблюють тисячі туристів. Майже одночасно із сакурами зацвітають магнолії, а через тиждень поблизу Хуста зацвітає Долина нарцисів. Цвітіння сакур і винний фестиваль “Сонячний напій”, який традиційно на травневі свята проводиться в Ужгороді. Закриває серію винних фестивалів осінній фестиваль молодого вина в обласному центрі “Закарпатське Божоле”, який за результатами “Top-Fest: рейтинг фестивалів” визнано кращим винним фестивалем України [37].

Одними з найбільш популярних серед мандрівників є *гастрономічні фестивалі*, що дають змогу краще зрозуміти культуру й традиції того чи іншого народу, знайомлячись з його кухнею. Гастрономічні фестивалі Закарпаття пов'язані з давніми традиціями збору врожаю і зазвичай закінчуються веселими святкуваннями. Популяризувати кулінарний потенціал регіону покликані щорічні кулінарні фестивалі “Бичківські голубці”, “Барлибашанський банош”, “Гуцульська бринза”, “Гуцульська ріпа” та “Берлибаський бануш” (Рахівський район) та “Хустська бринза” в Липчі, “Верховинська яфіна” (Воловецький район), “Свято мелею”, “Ягідне поле” (Виноградівський район), “Золотий гуляш”, “Гентишів-різників свиней”, “Сливогого леквару”, “Лечо” та “Срібний Татош” у Чинадієві (Берегівський район), а також Фестиваль риболовів та угорської юшки, Сонячний напій, Угочанська лоза, Фестиваль Великоберезнянського сиру “Молочна ріка”, Косонський фольклорний фестиваль тушкованого півня та ін. [24].

Закарпаття – багатонаціональний край на його території якого проживають представники понад 100 національностей, зі своєю культурою, звичаями, обрядами. Щорічно в Закарпатті за сприяння національно-культурних товариств проводиться велика кількість *фестивалів фольклорно-етнографічного спрямування* (румунського “Мерцишор”, словацького “Словенська веселіца” і, “Фаш'янговий (масляний) бал”, русинського “Червена Ружа”, угорського, німецького населення) та інші.

Популярності в краї набирають *спортивні фестивалі*, в програмі яких розваги, конкурси, святкові лотереї, спортивні змагання, кінні мандрівки, поїздки на квадроциклах. Місцем проведення таких фестивалів є найбільш популярні курорти та гірськолижні центри (с. Синяк – фестиваль “На засніжених схилах Карпат” (січень), с. Жденієво – фестиваль “Зимові візерунки Воловецького краю” (другий тиждень лютого), полонина Драгобрат – “Свято Купала на Драгобраті” та “Регата” в Ужгороді (липень)) [50]. Отож, на Закарпаття проводиться більше фестивалів ніж в будь-якому регіоні України. Кожен місяці відбуваються 2-3, а то й більше фестивалів. Окрім традиційних – фольклорних, винних та гастрономічних, є також сучасні фестивалі, які були започатковані порівняно недавно та відбуваються у всі пори року.

Важливою передумовою організації фестивального туризму є своєчасне інформування та рекламування подій, загальнодоступність до інформації про неї та організація її систематичного проведення. Більшість постійних фестивалів мають власні інтернет-сайти, на яких міститься інформація про проведення й програму заходів, туристичну інфраструктуру, транспортне сполучення. Формуванню позитивного іміджу регіону та збільшенню кількості туристів сприяють туристично-інформаційні центри, які акумулюють інформацію про туристично-рекреаційні пропозиції [24]. З метою популяризації фестивалів та зручності планування їх відвідин, для місцевого населення та численних туристів, яких щорічно гостинно зустрічає Закарпаття опубліковано низку інформаційних видань [50; 51; 41]. Окрім того, детальну інформацію про Фестивалі, що проходять на Закарпатті, можна отримати на офіційному сайті Туристично-інформаційного центру Закарпаття [46]. Загалом, Закарпаття – стратегічно важливий культурний, політичний та економічний регіон України. Маючи унікальне прикордонне розміщення та сусідство чотирьох країн Європейського Союзу, область може стати найбільшим туристично-відпочинковим та курортним регіоном Західної України. Природно-ресурсний потенціал разом із історико-культурною спадщиною, великими напрацюваннями у сфері туризму та рекреації сприяють визначенню пріоритетом номер один індустрії туризму, оздоровлення, санаторно-курортного лікування, відпочинку як українських, так і іноземних туристів на території Закарпаття.

Розвитку героїко-патріотичного туризму в **Чернівецькій області** сприяє велика кількість музеїв та меморіальних місць, пов'язаних з життям і творчістю видатних діячів науки і культури Буковини та Європи, що належать до різних національних культур, зокрема української, російської, румунської, єврейської, німецької та ін. З буковинським краєм пов'язані славні імена Юрія Федьковича, Ольги Кобилянської, Сидора Воробкевича, Михайла та Володимира Івасюків, Івана Миколайчука, Назарія Яремчука, Августи Кохановської, Міхая Емінеску, Пауля Целана, Георга Дроздовського, Йозефа Главки та багатьох інших видатних людей. Тут бували М. Грушевський, Леся Українка, М. Коцюбинський, І. Франко, В. Стефаник, М. Лисенко, С. Крушельницька, Ф. Ліст, Е. Карузо та ін. Загалом нараховується 195 об'єктів, що належать до біосоціальні рекреаційно-туристичні ресурси, у т.ч. 4 – національного значення. Серед них 24 меморіальні музеї, з яких 6 – державні [42]. Серед пам'яток культурної спадщини національного значення Чернівецької області, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України є низка пам'яток історії, зокрема, Будинок, у якому жила письменниця О. Ю. Кобилянська та її могила, Могила письменника і громадського діяча Ю. А. Федьковича у м. Чернівці та ін. [40].

У місті Чернівцях чимало пам'ятників, причому як українським діячам історії та культури, так і присвячених рокам Другої світової війни та національно-визвольній боротьбі. Серед героїко-патріотичних ресурсів Буковини важливе значення мають поховання. Значне число військових поховань з'явилося у Чернівцях та їх околицях в роки Першої світової війни. В цей час військові поховання з'явились і на єврейському цвинтарі, які облаштували з жовтня 1923 р. як „Цвинтар героїв”. В роки Другої світової війни на місці солдатського цвинтаря з'явились солдатські поховання, а по війні на місці могил відбувалися й поховання цивільних осіб. На кладовищі знаходиться і братська могила Польських легіонерів, на могилі яких у 1937 р. встановлено пам'ятник. Полеглим солдатам 41 піхотного полку імені архієпископа Євгена - встановлений пам'ятник 02 грудня 1902 року з нагоди 200-річчя полку. 1946 р. відкрито пам'ятник на могилі радянських генералів та офіцерів у парку культури та відпочинку.

Обеліск “Перемога” встановлено 1946 року на честь першої річниці перемоги над нацистською Німеччиною. На місці недобудованого румунського воєнного пам'ятника невідомому солдату. Поруч з вшануванням пам'яті загиблих військовослужбовців вже у 50-х роках ХХ ст. вшанували й пам'ять підпільників. Так, 3 листопада 1956 р. на території християнського кладовища у Чернівцях, на могилі розстріляних у жовтні 1942 р. учасників молодіжної організації з м. Хотина відкрито пам'ятник у вигляді кам'яного обеліску. На кладовищі у 1971 р. встановлено пам'ятник керівникам комуністичного підпілля на Буковині в роки Другої світової війни О. Боярко, З. Глебу та командир загоду дальньої розвідки М. Удонову, роботи архітектора О. Єгорова. Поруч з пам'ятниками, що мали нагадувати про загиблих в роки війни з'являлися пам'ятники, що символізували подвиг радянських солдатів у війні. В пам'ять про звільнення Чернівців 29 березня 1944 р. в місті на Привокзальній площі 28 червня 1946 р. відкрили пам'ятник військам І Українського фронту, автором якого є архітектор М. Ашкіназі. У 1978 р. у Піонерському парку по вул. Вересневій, що у Садгорі встановлено на постаменті літак винищувач Миг-17 ПФ. На території Чернівецького прикордонного загону встановлені бюсти прикордонників, що відзначилися в охороні державного кордону. Встановили пам'ятник буковинцям, що загинули у роки неоголошеної

радянсько-афганської війни Відкрили пам'ятник 15 травня 1999 р. в 11-у річницю початку виведення радянських військ з Афганістану. Зі створенням незалежної України змінилися акценти у поглядах на окремі події Другої світової війни. Завдяки цьому у Чернівцях постала можливість зведення пам'ятника бійцям та учасникам Буковинського куреня (1918, 1941, 1944) 24 вересня 1995 р. за участі мешканців міста та ветеранів куреня та його командир П. Войновський [7].

Пам'ятник Федьковичу Юрію — встановлений 1995 року. Напис на постаменті: “Я люблю мою Русь-Україну, я вірую в її будучину...”. Пам'ятний хрест з нагоди 400-ліття Берестейської Унії — споруджено 1996 року на подвір'ї Церкви Успіння Пресвятої Богородиці. Пам'ятник Тарасу Шевченкові - встановлений у травні 1999 року та багато інших [34]. Серед пам'ятників, що символізують вже сучасну епоху в Чернівцях, до прикладу, на вулиці Героїв Небесної Сотні в листопаді 2019 року освятили пам'ятний камінь, саме на місці цього знаку-каменю 30 листопада 2021 р. відкрили Меморіал Героїв Небесної Сотні, у цей день вісім років тому на Майдані побили мирних мітингувальників-студентів [47].

Цікавими героїко-виховними ресурсами Чернівецької області є меморіальні музеї, що мають високий рівень пізнавальної цінності і є основою формування екскурсійно-туристичних маршрутів відповідного спрямування. Всього в області нараховується 24 меморіальні музеї, більшість з яких знаходиться у Вижницькому районі (7) та м. Чернівцях (6). Зокрема: *Меморіальний музей Володимира Івасюка* — музей у Чернівцях, присвячений Володимирові Івасюку, видатному українському композитору і поету, одному із основоположників української естрадної музики, який трагічно загинув у віці 30 років. *Чернівецький літературно-меморіальний музей Ю. Федьковича* – експозиція музею розміщена в дев'ятьох експозиційних залах та має дві частини: літературну та меморіальну. Їх створення мало на меті відтворити історичну епоху, в якій жив і творив Юрій Федькович — визначний письменник та громадський діяч, зачинатель нової української літератури в краї, борець за народну освіту. *Етнографічний музей імені Ю. Федьковича* включає меморіальні кімнати першого українського товариства краю “Руська бесіда”, редакції газети “Буковина”, а також кімнати, присвячені діяльності Юрія Федьковича. *Чернівецький літературно-меморіальний музей О. Кобилянської* – музей розташований у невеликому одноповерховому особняку, у першій власній оселі видатної української письменниці Ольги Кобилянської. Експозиція висвітлює життя і творчість письменниці, її громадську діяльність, літературні зв'язки [39].

До Другої світової війни, Чернівці були центром багатого, духовно наповненого, культурно й інтелектуально розвиненого єврейського життя. Місто досі прикрашають оригінальні будівлі, зведені єврейською громадою. І одна з них – “Бейт-Кадішін”, ритуальний Будинок прощання на чернівецькому єврейському цвинтарі. У 2015 році міська влада Чернівців на 49 років передали будівлю “Бейт-Кадішін” в користування Асоціації єврейських громад та організацій (“Ваад”), а у 2017 році уряд Німеччини виділив 100 тисяч євро на зовнішній ремонт “Бейт-Кадішін”, який триває досі. Особливо цінним є інтер'єр будівлі. Важливою частиною декору є поминальні молитви на стінах, а також монументальна пам'ятна дошка з іменами філантропів – представників єврейської громади Чернівців, які пожертвували кошти на зведення будівлі. Після реставрації будівлі буде відкрито Меморіальний центр, присвячений темі Голокосту, враховуючи найсучасніші музейні ідеї та технології. Експозиція майбутнього музею включатиме в себе фотографії, документи, що збереглися, та автентичні предмети тієї епохи. Крім того, музей стане ще й “Музеєм єврейського цвинтаря” – експозиція розповість про людей, які поховані біля “Бейт-Кадішін” [3].

Історико – культурний заповідник “Кладовище на Зеленій вулиці” у Чернівцях потрапив в топ-10 найбільш містичних кладовищ України. Зберігаючи сторінки історії, некрополь буквально “дихає” таємницями. Християнський цвинтар разом із іудейським утворюють тут одну велику пам'ятку історії міста. Площа християнського некрополя становить понад 20 гектарів. Чимало пам'ятників та родинних гробниць є пам'ятками монументального мистецтва і мають неабияку культурну цінність. Перші поховання тут було зафіксовано ще на початку XIX століття, хоча офіційно християнський цвинтар відкрито у 1866 році. Єврейське кладовище на вулиці Зеленій у Чернівцях є одним з найбільших старих єврейських цвинтарів у Центральній та Східній Європі. Площа цього некрополя з музейним статусом становить більше 14 гектарів. Тут поховано майже 50 тисяч представників єврейської громади Чернівців. Серед них - громадські, політичні діячі, письменники, поети, інтелігенція, ті, хто зробив значний внесок в політичне, економічне і культурне життя міста. Також на цвинтарі знаходяться поховання єврейських солдат першої світової війни (1914–1918) та жертв Голокосту [13].

До популярних об'єктів героїко-виховного туризму належать середньовічні замки та фортеці. Найпопулярнішими серед анімаційних заходів, де представлена військово-історична тематика, є фестивалі військово-історичної реконструкції, військово-історичної та середньовічної культури. На фестивалях військово-історичної реконструкції відбувається відтворення відомих історичних битв, що мали місце у минулому, а також боїв, характерних тому чи іншому історичному періоду. В період завершення активних військових та воєнних дій оборонна функція середньовічних замків та фортець була майже втрачена. Тому, відвідувачам фестивалів військово-історичної реконструкції пропонують, перш за все, відтворення військових подій, які мали місце у добу Середньовіччя. Прикладами таких фестивалів на Буковині є: Міжнародний фестиваль історичної реконструкції Середньовіччя “Битва націй”, Міжнародний військово-історичний фестиваль “Хотинська твердь”, Міжнародний історичний фестиваль “Середньовічний Хотин” [2].

Важливе значення для розвитку героїко-патріотичного туризму мають **подієво-інформаційні ресурси Буковини**. Для посилення маркетингової політики щодо формування туристичної привабливості Чернівецької області, просування туристичного продукту, поширення інформації, ознайомлення потенційних споживачів з туристичними можливостями регіону, презентовано фільм про Буковину “З любов’ю до Буковини”, промокартину “Котилася торба ... або зустріч у просторі без меж”, буклет “Туристична Буковина в різноманітті!” (українською та англійською мовами), рекламні банери “Туристичні маршрути Чернівецької області”, записники “Буковина туристична”, методичний посібник для власників сільського (зеленого) туризму, методичні рекомендації щодо організації та перспектив розвитку сільського туризму на Буковині, надруковано книжку “Любіть Буковину”, картосхема “Туристична мапа Чернівецької області”, буклети: “Туристично-розважальні комплекси Буковини”, “Садиби сільського зеленого туризму Чернівецької області” та презентаційно-подарункову літературу для представників іноземних делегацій. Щорічно проводяться інформаційно-туристичні промотури для представників засобів масової інформації всієї України.

Ефективним інструментом маркетингу нині є туристичні виставки, ярмарки, салони, біржі. Участь у туристичних виставках в Україні та за кордоном є ефективним рекламним та збутовим напрямком діяльності туризму, розширення міжнародних контактів та взаємозв’язків. Саме тому, з метою підвищення ефективності популяризації туристичного потенціалу проводиться щорічний “Буковинський туристичний ярмарок”, започатковано туристично-спортивний похід на гору Яровиця, приурочений до Дня Незалежності України, фестиваль “Любіть Буковину, бо вона того варта”, Фестиваль “Маланок”, етнофестиваль “Дністер – Фест”, екофестиваль “Дністровська Юшка”, організовано конференції, семінари тощо [44].

Найбільш популярними серед туристів є: Фольклорно-етнографічний фестиваль “Маланок”; Театралізоване фольклорно-етнографічне свято “Від Різдва Христового до Йордану”; Туристичний етнофестиваль “Дністер-Фест”; буковинський молодіжний етнодуховний “Обнова-фест”; Міжнародний фольклорний фестиваль “Буковинські зустрічі”; “Середньовічний Хотин”; “Вишиваний дивотвір”; Фестиваль березового соку; “Петрівський ярмарок”; Фестиваль культури Global Village; Фестиваль рок музики “Відродження”; Обласне фольклорно-етнографічне свято “Осінь весільна”; Міжнародний фестиваль традиційного мистецтва “Буковинська тайстра”; щорічний фестиваль “Майданівська колядка”; Великдень у музеї просто неба та ін. [49].

На Буковині народилась плеяда видатних діячів культури та мистецтва державного та світового значення, зокрема: легенда українського кінематографу Іван Миколайчук, видатний оперний співак Дмитро Гнатюк, один з основоположників української естрадної музики Володимир Івасюк, видатні виконавців Назарій Яремчук, Павло Дворський, Софія Ротару, Лілія Сандулеса та багато інших. Таке багатство краю на таланти було однією з причин організації на буковинській землі першого національного фестивалю української пісні “Червона Рута”, який пройшов у Чернівцях 1989 року [4]. Muza Hyst Jazz Ftst”; Фестиваль різножанрових музичних колективів, яких об’єднує любов до рок-н-ролу, блюзу - “Autograph rock-n-roll Fest” заснований у 2016 році у КБУ “БКТМ “Автограф” м. Чернівців”; Metal Madness Fest; Фестиваль-конкурс “Відродження”, створений в червні 1996 року у рок-клубі “Фан-парк”, що знаходиться у парку ім. Ю. Федьковича міста Чернівці та інші [49]. Щороку восени у Чернівцях відбувається обласний книжковий фестиваль “БукФест” [48].

Для покращення інформованості потенційних туристів в області діє низка Туристично-інформаційних центрів із наданням консультацій туристам та туристичним організаціям. Зокрема, в 2017 році у Чернівцях відкрили культурно-мистецький, туристично-інформаційний Центр “Czernowitz”, який тісно співпрацює з екскурсводами, тут пропонують суверенну продукцію туристам та книги про Чернівці [52]. Детальна інформація про культурні події Буковини висвітлюється також на сайт міста Чернівці у рубриці “Культура в Чернівцях — новини” [16]. А також на сайті Чернівецької обласної ради у рубриці “Культура” [15]. З огляду на різноманітність, біосоціальних рекреаційно-туристичних ресурсів Буковини, перспективним є залучення їх до пізнавально-туристичних маршрутів та створення на їх основі цікавих подієвих ресурсів, що є важливим чинником підвищення туристичної атрактивності Чернівецької області. Загалом, Буковинська земля, багата на природні об’єкти, архітектурні пам’ятки, історичні події, завжди була та залишається краєм гостинним і цікавим для туристів.

Загалом, активний розвиток туризму в Карпатському регіоні є можливим завдяки наявності та використанню унікальних природних, історико-культурних та соціально-економічних ресурсів, які доповнюються вигідним економіко-географічним положенням, самобутньою історією та культурою краю. Важливе значення для туристичної індустрії мають ресурси, які не вимагають великих фінансових затрат, зокрема, туристичні події, які відіграють важливу роль у формуванні туристичних потоків та позитивно впливають на розвиток туристичної інфраструктури. Тому, варто активно залучати для розвитку туризму краю фестивальні ресурси, потенціал яких необмежений, однак є найбільш привабливим для використання в героїко-патріотичному, пізнавальному, молодіжному, етнічному та пригодницькому туризмі [35].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, героїко-патріотичний туризм — це перспективний напрямок культурно-пізнавального туризму, головною метою якого є підвищення патріотизму та національної свідомості громадян країни, шляхом ознайомлення з історичними подіями національно-визвольної боротьби, що зумовили становлення української державності. Загалом, Карпатський регіон володіє значним ресурсним потенціалом для розвитку цього виду туризму та має своєрідну й унікальну історико-культурну спадщину, зокрема: “Давній Галич” Національний історико-культурний заповідник, “Хотинська фортеця” Державний історико-архітектурний заповідник, музей-заповідник “Золочівський замок”, “Личаківський цвинтар” Історико-культурний заповідник, “Олеський замок” Державний музей-заповідник та багато інших, Головні туристичні центри: Львів, Івано-Франківськ, Ужгород, Чернівці. Всього на території краю виявлено понад 600 туристичних об’єктів, серед яких найчисленнішими є поховання та пам’ятки і пам’ятні місця, пов’язані з визначними історичними подіями та їх учасниками. Зокрема, значний інтерес для туристів становлять музеї та об’єкти військової інфраструктури, зокрема криївки. Найбільшу їх кількість виявлено у Львівській та Івано-Франківській областях, однак, значна частина ресурсів не повною мірою використовується для розвитку героїко-патріотичного туризму в регіоні.

На жаль, частина з проаналізованих ресурсів є частково, а подекуди і повністю знищеною, внаслідок воєнних дій Російської Федерації на усій території України! В таких умовах, особливо важливим є патріотичне виховання молоді, яке сприяє формуванню почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей, важливою складовою якого, після завершення війни, має стати організація туристичних подорожей, які передбачають використання героїко-патріотичних ресурсів регіонів країни. Тому, після нашої перемоги, необхідно здійснити детальну інвентаризацію та оцінку ресурсного потенціалу і подальшого їхнього використанні для популяризації та розвитку героїко-патріотичного туризму не лише Карпатського регіону, але й України, загалом.

Література

1. 20 культурних здобутків Закарпаття за 20 років Незалежності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakarpattia.net.ua/Blogs/93680-20-kulturykh-zdobutkiv-Zakarpattia-za-20-rokiv-Nezalezhnosti>
2. Аніпко Н. СЕРЕДНЬОВІЧНІ ЗАМКИ ТА ФОРТЕЦІ УКРАЇНИ ЯК ОБ’ЄКТИ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТУРИЗМУ // Туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку регіону : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці – м. Сучава, 23-24 квітня 2015 р. – Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2015. – 448 с.
3. Адамовський А. Бейт-Кадішін у Чернівцях стане справжнім меморіальним центром [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukr.lb.ua/society/2019/05/20/427305_beytkadishin_chernivtsyah_stane.html
4. Буковина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Буковина>
5. ВЕРЕЦЬКИЙ ПЕРЕВАЛ – СИМВОЛ СВОБОДИ, ЦО ОБ’ЄДНУЄ КАРПАТИ / Про Карпати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prokarpaty-tour.info/uk/verekij-pereval-zakarpattia/>
6. Відкрий для себе Колочаву [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kolochava.com.ua/pamyatniki-kolochavi/roman-shuxevich.html>
7. Військові пам’ятники Чернівців ХХ ст.: культура пам’яті та архітектурні рішення (на вікенд) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buknews.com.ua/page/viiskovi-pamiatnyky-chernivtsiv-hh-st-kultura-pamiatni-ta-arkhitekturni-rishennia.html>
8. Долинщина туристична. Історичний путівник “Місцями бойової слави Бойківщини”. – Львів : ТзОВ “Фірма Камула”, 2019. – 47 с.
9. Дорош Ю.С. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЕРОЇКО-ПАТРІОТИЧНОГО ТУРИЗМУ У ГАЛИЧИНІ // Вісник Львівського інституту економіки і туризму : зб. наук. ст. / Мін-во освіти і науки України. Львів. ін-т економіки і туризму ; [редкол. : І. О. Бочан та ін.]. – Львів : ЛІЕТ, 2016. – № 11. – С. 169–180.
10. Івано-Франківщина представила календар туристичних подій 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kurs.if.ua/society/ivano-frankivshhyna-predstavyla-kalendar-turystichnyh-podij-2022/>
11. Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/ivano-frankivsk/museums/dovbush/>
12. Карась Г. К. Івано-Франківськ: культурно-мистецька хроніка незалежності. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2001. – 288 с.
13. Кладовище на вулиці Зеленій / Чернівецьке екскурсійне бюро [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://chernivtsi-tours.com.ua/kladovyshe_zelena
14. Коротко про міські пам’ятники [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Пам%27ятники_Івано-Франківська
15. Культура / Чернівецька обласна рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oblrada.cv.ua/news/theme/7/>
16. Культура в Чернівцях — новини / 0372 сайт міста Чернівці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.0372.ua>

17. Кучинська І. В. Перспективи використання об'єктів героїко-патріотичної тематики у туризмі (на прикладі Львівщини) / І. В. Кучинська, Ю. С. Дорош // Географія, Екологія, Туризм: теорія, методологія, практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного університету ім. Володимира Гнатюка (21–23 травня 2015 р.). – Тернопіль : СМП «Тайп», 2015. – С. 362–363.
18. Кучинської І. В. Героїко-патріотичний туризм як перспективний напрямок розвитку туризму в Галичині в сучасних умовах / Кучинської І. В., Дорош Ю.С. // Функціонування та перспективи розвитку туристичної галузі України : монографія за ред. М.Ю. Барна. – Львів : ЛТЕУ, 2018. – С. 290–307.
19. Львів — столиця фестивалів / Львівінтуртрансплюс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lviv.travel/ua/index/what_to_do/stolucya-festiyvaliv
20. Львів діловий, виставковий, бізнесовий : туристичний каталог-довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://map.lviv.ua/lviv04.html>
21. Львів туристичний : туристичний каталог-довідник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://map.lviv.ua/lviv03.html>
22. Львів. Календар подій. Фестивалі. 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lviv-info.com/kalendar.html>
23. Львівська ОДА запрошує до Координаційної ради з питань національно-патріотичного виховання Офіційний сайт ЛЮДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://loda.gov.ua/news?id=64848>
24. Медвідь Л. Фестивальний туризм Закарпаття: сучасний стан та перспективи розвитку / Л. Медвідь // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2011. – Випуск 614-615. Географія. – С. 86–89.
25. Меморіальний комплекс «ДЕМ'ЯНІВ ЛАЗ» Філіал Обласного музею визвольної боротьби імені Степана Бандери [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/ivano-frankivsk/museums/memory/>
26. Музеї Івано-Франківщини. Довідаймося більше про свої духовні скарби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/news/5826>
27. Музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича : путівник / Львівський історичний музей. – 2012, 24 с.
28. На сесії затвердили Програму національно-патріотичного виховання дітей та молоді Львівська міська рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://city-adm.lviv.ua/news/society/education/283905-na-sesii-zatverdyly-prohramu-natsionalno-patriotichnoho-vykhovannia-ditei-ta-molodi>
29. Новое время [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// https://nv.ua/ukr/ukraine/events/v-uzhhorodi-vidkryli-pamjatnik-zhertvam-holodomoru-2509348.html](http://https://nv.ua/ukr/ukraine/events/v-uzhhorodi-vidkryli-pamjatnik-zhertvam-holodomoru-2509348.html)
30. Обласний музей визвольної боротьби імені Степана Бандери [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/ivano-frankivsk/museums/liberation/>
31. Офіційний сайт Туристично-інформаційного центру Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/files/uploads/Туристично-інформаційні%20центри.pdf>
32. Офіційний сайт Туристично-інформаційного центру Львова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lviv.travel/ua/index/about_lviv/tourist-information/infocenter
33. Офіційний туристичний сайт міста Львова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lviv.travel>
34. Пам'ятники Чернівців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятники_Чернівців
35. Панченко Т. Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура / Панченко Т. Ф. – К., 2009.
36. Паньків Н. Є. Туристично-рекреаційні ресурси Львівської області: сучасний стан та перспективи використання для сталого розвитку туризму : монографія / Паньків Н. Є., Лущик М. В., Роїк О. Р. – Львів : Ліга-Прес, 2018. – 150 с.
37. Паньків Н.Є. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ НА ЗАКАРПАТТІ / Н.Є. Паньків // Вісник Хмельницького Національного університету. Економічні науки. – Хмельницький. – 2021. – № 5. – С. 125–136.
38. Паньків Н.Є. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГЕРОЇКО-ПАТРІОТИЧНОГО ТУРИЗМУ НА ЗАКАРПАТТІ / Н.Є. Паньків // Проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22-23 жовтня 2021 року, Львів-Зозулі, Україна). – Львів, 2021. – С. 85–89. <http://science.fpmu.ua>
39. Перелік музеїв міста Чернівці / Офіційний веб-портал Чернівецької МР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chernivtsy.eu/portal/perelik-muzejiv-mista-chernivtsi>
40. Перелік пам'яток культурної спадщини національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mkp.gov.ua/content/perelik-pamyatok-kulturnoi-spadshchini-nacionalnogo-znachennya.html>
41. Рахівщина – перлина гуцульських Альп / Упр. економ. розвитку і торгівлі Рахів. РДА. – Рахів. – 32 с.
42. Скутар Т.Д. Біосоціальні рекреаційно-туристичні ресурси Чернівецької області / Т.Д. Скутар // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців

[„Регіон 2014: суспільно-географічні аспекти”], (Харків, 3-4 квітня 2014 р.) / [Гол. ред. колеґії Л.М. Немець]. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. – С. 243–245.

43. Стежками Української Повстанської Армії : туристичний путівник / Р. Гандзюк, Г. Мельник, В. Федорак, З. Федунків. – Ів.-Франківськ : Місто НВ, 2007. – 201 с.

44. Стратегія туризму Чернівецької області / Відділ з питань туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bukoda.gov.ua/page/group/158>

45. Таємниці міста Лева: книга для читання / укладачі: Волосевич, Даниленко. – Львів, “Аверс”, 2004.

46. Туристично-інформаційного центру Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tourinform.org.ua/categories/fests/>

47. У Чернівцях на вулиці Героїв Небесної Сотні освятили пам'ятний камінь / Інформаційне агентство АСС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/u-chernivcyah-na-vulici-geroiv-nebesnoi-sotni-osvyatili-pamyatniy-kamin-5189>

48. У Чернівцях проведуть обласний фестиваль книжок «БукФест» / Шпальта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://shpalta.media/2019/09/20/u-chernivcyah-provedut-oblasnij-festival-knizhok-bukfest/>

49. Фестивалі / chernivtsi-online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://chernivtsi-online.net/events/festival/>

50. Фестивалі Закарпаття / уклад., ред., пер. Л. М. Алексеєнко, ідея І. Ключевський. – Ужгород : Патент, 2010. – 44 с.

51. Фестивалі міста та району / Виноград. центр. район. б-ка, Метод.-бібліогр. та інформ. від. ; уклад. Г. Й. Меланчук ; відп. за вип. К. Г. Вашкеба. – Виноградів, 2012. – 20 с.

52. Чернівці – Czernowitz. У Чернівцях відкрився туристично-інформаційний Центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/chernivci-czernowitz-u-chernivcyah-vidkrivsyaturistichno-informaciynyi-centr-foto-9526>.

References

1. 20 kulturnykh zdobutkiv Zakarpattia za 20 rokiv Nezalezhnosti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakarpattia.net.ua/Blogs/93680-20-kulturnykh-zdobutkiv-Zakarpattia-za-20-rokiv-Nezalezhnosti>

2. Anipko N. SEREDNOVICHNI ZAMKY TA FORTETSІ UKRAЇNY YaK OBIEKTY VIYSKOVO-ISTORYChNOHO TURYZMU // Turyzm yak priorytetnyy napriam sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu : materialy Mizhnarodnoї naukovo-praktychnoї konferentsii, m. Chernivtsi – m. Suchava, 23-24 kvitnia 2015 r. – Chernivtsi : ChTEI KNTEU, 2015. – 448 s.

3. Adamovskiy A. Beit-Kadishin u Chernivtsiakh stane spravzhnim memorialnym tsentrom [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://ukr.lb.ua/society/2019/05/20/427305_beytkadishin_chernivtsyah_stane.html

4. Bukovyna [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Bukovyna>

5. VERETS KYI PEREVAL – SYM VOL SVOBODY, ShchO OBIEDNUIE KARPATY / Pro Karpaty [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://prokarpaty-tour.info/uk/verekij-pereval-zakarpattie/>

6. Vidkryi dlia sebe Kolochavu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://kolochava.com/ua/pamyatniki-kolochavil/roman-shuxevich.html>

7. Viiskovi pamiatnyky Chernivtsiv KhKh st.: kultura pamiati ta arkhitekturni rishennia (na vikend) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://buknews.com.ua/page/viiskovi-pamiatnyky-chernivtsiv-hh-st-kultura-pamiati-ta-arkhitekturni-rishennia.html>

8. Dolynshchyna turystychna. Istorychni putivnyk “Mistsiamy boiovoi slavy Boikivshchyny”. – Lviv : TzOV “Firma Kamula”, 2019. – 47 s.

9. Dorosh Yu.S. SUCHASNYĀ STAN TA PERSPEKTYVY ROZVYTKU HEROĪKO-PATRIOTYChNOHO TURYZMU U HALYChYNI // Visnyk Lvivskoho instytutu ekonomiky i turyzmu : zb. nauk. st. / Min-vo osvity i nauky Ukraїny. Lviv. in-t ekonomiky i turyzmu ; [redkol. : I. O. Bochan ta in.]. – Lviv : LIET, 2016. – № 11. – S. 169–180.

10. Ivano-Frankivshchyna predstavla kalendar turystychnykh podii 2022 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://kurs.if.ua/society/ivano-frankivshchyna-predstavla-kalendar-turystychnykh-podij-2022/>

11. Istoryko-memorialnyi muzei Oleksy Dovbusha [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/ivano-frankivsk/museums/dovbush/>

12. Karas H. K. Ivano-Frankivsk: kulturno-mystetska khronika nezalezhnosti. – Ivano-Frankivsk : Nova Zoria, 2001. – 288 s.

13. Kladovyshche na vulytsi Zelenii / Chernivetske ekskursiine biuro [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://chernivtsi-tours.com.ua/kladovyshche_zelena

14. Korotko pro miski pamiatnyky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://uk.wikipedia.org/wiki/Pam%27iatnyky_Ivano-Frankivska

15. Kultura / Chernivetska oblasna rada [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://oblrada.cv.ua/news/theme/7/>

16. Kultura v Chernivtsiakh — novyny / 0372 sait mista Chernivtsi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.0372.ua>

17. Kuchynska I. V. Perspektyvy vykorystannia ob'ektiv heroïko-patriotychnoї tematyky u turyzmi (na prykladi Lvivshchyni) / I. V. Kuchynska, Yu. S. Dorosh // Heohrafiia, Ekolohiia, Turyzm: teoriia, metodolohiia, praktyka. Materialy mizhnarodnoї naukovo-praktychnoї konferentsii, prysviachenoї 25-richchiu heohrafichnoho fakultetu Ternopilskoho natsionalnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka (21–23 travnia 2015 r.). – Ternopil : SMP «Таїр», 2015. – S. 362–363.

18. Kuchynskoi I. V. Heroïko-patriotychni turyzm yak perspektyvnyi napriamok rozvytku turyzmu v Halychyni v suchasnykh umovakh / Kuchynskoi I. V., Dorosh Yu.S. // Funktsionuvannia ta perspektyvy rozvytku turystychnoї haluzi Ukraїny : monohrafiia za red. M.Iu. Barna. – Lviv : LTEU, 2018. – S. 290–307.

19. Lviv — stolystsia festyvaliv / Lvivturtransplus [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://lviv.travel.ua/index/what_to_do/stolucya-festyvaliv

20. Lviv dilovyi, vystavkovyi, biznesovyi : turystychni katalog-dovidnyk [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://map.lviv.ua/lviv04.html>

21. Lviv turystychni : turystychni katalog-dovidnyk [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://map.lviv.ua/lviv03.html>

22. Lviv. Kalendar podii. Festyvali. 2020 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.lviv-info.com/kalendar.html>

23. Lvivska ODA zaprosuie do Koordynatsiinoi rady z pytan natsionalno-patriotychnoho vykhovannia Ofitsiinyi sait LODA [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://loda.gov.ua/news?id=64848>
24. Medvid L. Festyvalnyi turyzm Zakarpattia: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku / L. Medvid // Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. – 2011. – Vypusk 614-615. Heohrafiia. – S. 86–89.
25. Memorialnyi kompleks «DEMIANIV LAZ» Filial Oblasnoho muzeiu vyzvolnoi borotby imeni Stepana Bandery [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/ivano-frankivsk/museums/memory/>
26. Muzei Ivano-Frankivshchyny. Dovidamosia bilshе pro svoi dukhovni skarby [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.if.gov.ua/news/5826>
27. Muzei heneral-khorunzho UPA Romana Shukhevycha : putivnyk / Lvivskyi istorychnyi muzei. – 2012, 24 s.
28. Na sesii zatverdily Prohramu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi Lvivska miska rada [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://city-adm.lviv.ua/news/society/education/283905-na-sesii-zatverdily-prohramu-natsionalno-patriotychnoho-vykhovannia-ditei-ta-molodi>
29. Novoe vremia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://nv.ua/ukr/ukraine/events/v-uzhhorodi-vidkrili-pamjatnik-zhertvam-holodomoru-2509348.html>
30. Oblasnyi muzei vyzvolnoi borotby imeni Stepana Bandery [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/fr/ivano-frankivsk/museums/liberation/>
31. Ofitsiinyi sait Turystychno-informatsiinoho tsentru Ivano-Frankivskoi oblasti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.if.gov.ua/files/uploads/Turystychno-informatsiino%20tsentry.pdf>
32. Ofitsiinyi sait Turystychno-informatsiinoho tsentru Lvova [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://lviv.travel/ua/index/about_lviv/tourist-information/infocenter
33. Ofitsiinyi turystychnyi sait mista Lvova [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://lviv.travel>
34. Pamiatnyky Chernivtsiv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://uk.wikipedia.org/wiki/Pam%27iatnyky_Chernivtsiv
35. Panchenko T. F. Turystychno-seredovyshche: arkhitektura, pryroda, infrastruktura / Panchenko T. F. – K., 2009.
36. Pankiv N. Ye. Turystychno-rekreatsiini resursy Lvivskoi oblasti: suchasnyi stan ta perspektyvy vykorystannia dla staloho rozvytku turyzmu : monohrafiia / Pankiv N. Ye., Lushchuk M. V., Roik O. R. – Lviv : Liha-Pres, 2018. – 150 s.
37. Pankiv N.Ie. SUCHASNI TENDENTSI ROZVYTKU PODII VOHO TURYZMU NA ZAKARPATTI / N.Ie. Pankiv // Herald of Khmelnytskyi National University. – Khmelnytskyi. – 2021. – № 5. – S. 125–136.
38. Pankiv N.Ie. TENDENTSI ROZVYTKU HEROIKO-PATRIOTYCHNOHO TURYZMU NA ZAKARPATTI / N.Ie. Pankiv // Problemy staloho rozvytku : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (22-23 zhovtnia 2021 roku, Lviv-Zozuli, Ukraina). – Lviv, 2021. – C. 85–89. <http://science.lpnu.ua>
39. Perelik muzeiv mista Chernivtsi / Ofitsiinyi veb-portal Chernivtskoi MR [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://chernivtsy.eu/portal/perelik-muzeiv-mista-chernivtsi>
40. Perelik pamiatok kulturnoi spadshchyny natsionalnoho znachennia, zanesenykh do Derzhavnogo reiestru nerukhomykh pamiatok Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://mkip.gov.ua/content/perelik-pamyatok-kulturnoi-spadshchini-natsionalnogo-znachennya.html>
41. Rakhivshchyna – perlyna hutsulskykh Alp / Upr. ekonom. rozvytku i torhivli Rakhiv. RDA. – Rakhiv. – 32 s.
42. Skutar T.D. Biosotsialni rekreatsino-turystychni resursy Chernivtskoi oblasti / T.D. Skutar // Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh naukovtsiv [„Rehion 2014: suspilno-heohrafichni aspekty”], (Kharkiv, 3-4 kvitnia 2014 r.) / [Hol. red. kolehii L.M. Niemets]. – Kharkiv : KhNU im. V.N. Karazina, 2014. – S. 243–245.
43. Stezhkamy Ukrainskoi Povstanskoii Armii : turystychnyi putivnyk / R. Handziuk, H. Melnyk, V. Fedorak, Z. Fedunkiv. – Iv.-Frankivsk : Misto NV, 2007. – 201 s.
44. Stratehiia turyzmu Chernivtskoi oblasti / Viddil z pytan turyzmu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://bukoda.gov.ua/page/group/158>
45. Taiemnyi mista Leva: knyha dla chytannia / ukkladachi: Volosevych, Danylenko. – Lviv, “Avers”, 2004.
46. Turystychno-informatsiinoho tsentru Zakarpattia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://tourinform.org.ua/categories/fests/>
47. U Chernivtsiakh na vulytsi Heroiv Nebesnoi Sotni osviiatly pamiatnyi kamin / Informatsiine ahentstvo ASS [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi-u-chernivcyah-na-vulicy-geroyiv-nebesnoi-sotni-osviiatly-pamiatnyi-kamin-5189>
48. U Chernivtsiakh provedut oblasnyi festyval knyzhok «BukFest» / Shpalta [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://shpalta.media/2019/09/20/u-chernivcyax-provedut-oblasnij-festival-knizhok-bukfest/>
49. Festyvali / chernivtsi-online [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://chernivtsi-online.net/events/festival/>
50. Festyvali Zakarpattia / ukklad., red., per. L. M. Alekseienko, ideia I. Kliuchevskiyi. – Uzhhorod : Patent, 2010. – 44 s.
51. Festyvali mista ta raionu / Vynohrad. tsentr. raion. b-ka, Metod.-bibliohr. ta inform. vid. ; ukklad. H. Y. Melanchuk ; vidp. za vyp. K. H. Vashkeba. – Vynohradiv, 2012. – 20 s.
52. Chernivtsi – Czernowitz. U Chernivtsiakh vidkryvsia turystychno-informatsiinyi Tsentri [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/chernivci-czernowitz-u-chernivcyah-vidkryvsia-turistichno-informatsiinyi-centri-foto-9526>